

*Innovations for Education
Иновации за образование*

ПРОФЕСИОНАЛНО-ЛИЧНОСТНАТА ГОТОВНОСТ НА УЧИТЕЛИТЕ КАТО СОЦИАЛНО- ПСИХОЛОГИЧЕСКИ РЕСУРС ЗА ФОРМИРАНЕ НА СОЦИАЛНАТА АДАПТАЦИЯ ПРИ ДЕЦА СЪС СИНДРОМ НА ДАУН

Дияна Георгиева

Тракийски университет – Стара Загора

Резюме. В статията са представени резултати от емпирично изследване на професионално-личностната готовност на учителите като социално-психологически ресурс за формиране на социалната адаптация при деца със синдром на Даун. Актуалността на изследването е обвързана с интензивното развитие на приобщаващообразователната практика в условията на българското училище. Получените данни илюстрират повишаване на професионалния и личностния капацитет на учителите от общообразователните структури (детска градина и начално училище) по отношение на активното им участие в развитието на социалноадаптивната компетентност при децата от разглежданата категория. Резултатите са своеобразен лакмус за повишаване на социалната чувствителност на обществото, като цяло.

Ключови думи: професионално-лична готовност; социална адаптация; деца със синдром на Даун; приобщаващо образование

Теоретични предпоставки

През последните години преходът към модела на приобщаващото образование се установи като водеща световна тенденция в сферата на образованието на деца с особености в психофизическото развитие.

В изследванията на авторите, радетели на новите образователни политики на *приобщаващото образование*, се постулира, че успехът на приобщаването е детерминиран до голяма степен от грамотното използване на комплекса от педагогически ресурси, в чиято структура се обособяват професионалната компетентност на педагозите, отношението на учителите и обучаващите се с нормативно развитие към нетипичното, промяната във визията за учебните планове и структурираното пространство в учебните аудитории, преразглеждането на традиционните методи и префокусиране на вниманието към други

алтернативи за обучение и комуникация с цел удовлетворяване на потребностите на всички деца в групата/класа (Valchev, 2010, 2018; Chavdarova, 2018).

Осъществяването на образователния процес по отношение на децата с психофизически особености в развитието предполага създаването на адаптирана развиваща среда в общообразователните структури (детски градини и училища). Образователната среда встъпва в качеството на източник на разнообразен културен опит. В същото време, тя е съвкупност от влияния и условия, обезпечаващи реализацията на социализиращия процес, чиято иманентна характеристика е способността за адаптация, под чието влияние индивидът се формира като социално същество и се установява като пълноправен член на социума. Тъй като **социалната адаптация** се осъществява в условията на социалното взаимодействие между хората, степента на адаптация на субекта към групата или към социума се определя, от една страна, от свойствата на социалната среда, а от друга – от собствените му свойства и качества.

Проблемът за обучението и социалната адаптация при деца със синдром на Даун не се ограничава до разглеждането му като локален проблем на конкретното семейство или образователното заведение. Той носи общодържавен, социален характер и встъпва в качеството на показател за способността на обществото към социална еволюция. Въпреки натрупания у нас опит в релация с рехабилитацията и педагогическата интервенция на тези деца все още остават немалко неразрешени въпроси. Отбелязва се интензифициране на противоречието между качествено променения контингент на обучаващите се субекти, необходимостта от създаване на образователна среда, адекватна на познавателните възможности на децата с нетипично развитие, и недостатъчната готовност на педагогическите кадри за сериозни промени в процеса на педагогическото взаимодействие с децата от разглежданата категория. В това динамично съвремие на практика се формират очаквания към всяка професия по отношение на нейния адекватен отговор към промените (Delcheva, 2018). В този контекст назрява необходимостта от сериозен обрат в парадигмата на мисленето на учителите, работещи в общообразователните структури. Като основна задача се лансира преосмислянето на принципите и идеологията на социално-педагогическата интеракция между участниците в образователно-интеграционния процес.

При деца със синдром на Даун социалната адаптация се интерпретира като адаптация, привеждаща тяхното индивидуално и групово поведение в съответствие със системата на социалните норми и ценности (Shipitsina, 2005). Тези деца поради своеобразното си психическо и когнитивно развитие трудно взаимодействат със социалната среда и притежават лимитирана способност за адекватна реакция на извършваните се промени. Те срещат особени трудности при постигане на своите цели в рамките на съществуващите норми,

което може да резултира в неадекватна реакция и негативни поведенчески прояви. Социалната адаптация, чиито основни компоненти са социално-битовата компетентност и уменията за общуване с възрастните и връстниците, им осигурява възможността за активно участие в живота на групата/класа.

Подкрепящата образователна среда, обезпечаваша развитието на социалноадаптивната способност при деца със синдром на Даун, включва широк спектър от ресурси за нейната реализация, в пределите на който особено внимание заслужава **професионално-личностната готовност** на учителите от общообразователните микросреди – детската градина и училището. Професионално-личностният профил на специалистите педагози е предмет на дълбочен анализ в разработките на различни автори, които представят по-широки или по-синтезирани обобщения (Shivacheva-Pineda, 2018; Teneva, 2018; Doncheva, 2016). Готовността на специалистите (реализиращи принципа на приобщаването) в системата на общото образование като социално-психологичен ресурс разполага с богато съдържание, чиито преимуществени позиции са: наличие на адекватни нагласи, позитивно отношение, мотивация, характер и стил на взаимодействие при субектите на образователния процес по отношение на децата с атипично развитие; разбиране и приемане на техните индивидуални и типологични характеристики; обезпечаване на благоприятен социален статус при децата със специфични потребности; осигуряване развитието на социалното им пространство и разширяване границите на жизненото благополучие; установяване на социални контакти, формиране на релевантни на възможностите на тези деца стратегии за комуникация; създаване на ситуации на успеха, на ситуации, стимулиращи оценъчната дейност и изпълнението на разнообразни социални роли; формиране на положителни атитюди при децата с уникални образователни потребности в процеса на тяхната интеракция с педагозите и връстниците в групата/класа.

Следователно основният и най-важен акт в подготовката на образователната система за успешна реализация на социалната адаптация при деца със синдром на Даун и приобщаването им към общото образователно пространство е, по мнение на автора, извършването на психологически и ценностни промени в нагласите на учителите и в качеството на тяхната професионална компетентност.

Експериментална постановка

Изследването е фокусирано към едно от най-сериозните предизвикателства на съвременното общество – социалната адаптация на деца със синдром на Даун и социално-психологическите ресурси за нейното успешно развитие.

Основаната **цел** на експерименталното изследване е да се проучат нагласите на учителите в общообразователните структури по отношение на тяхната професионално-личностна готовност за участие в процеса на формиране на

социалната адаптация при деца със синдром на Даун от предучилищна и начална училищна възраст.

Формулираната цел предполага решаването на следните **задачи**.

1. Анализ на специализирани литературни източници по проблема за изследване на социално-психологическите ресурси за развитие на социалната адаптация при деца, носители на една от нозологичните единици с най-висок процент на разпространение – синдром на Даун.

2. Изследване на социалните нагласи в детската градина и училището като образователни и развиващи микросреди.

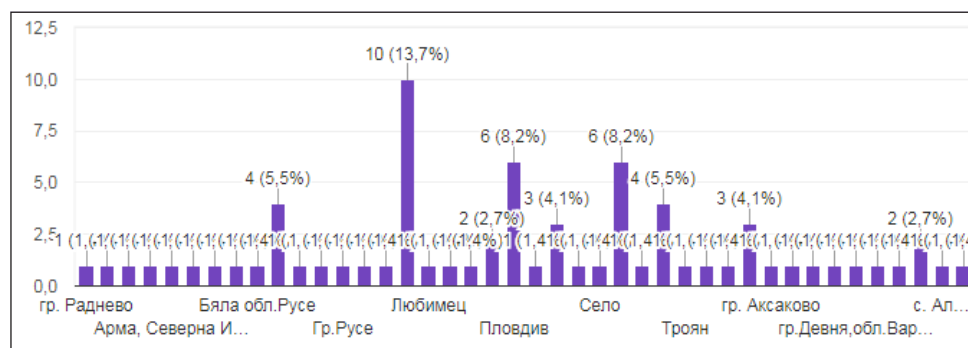
3. Анализ на получените резултати и формулиране на важни изводи за готовността на учителите като социално-психологичен ресурс за развитие на необходимите социално-адаптивни механизми при деца със синдром на Даун.

Обектът на изследването са социално-психологическите ресурси, обезпечаващи развитието на социалната адаптация при деца със синдром на Даун.

В качеството на **предмет** се определя професионално-личностната готовност на учителите от общообразователните структури (детски градини и училища) като един от социално-психологическите ресурси, осигуряващи успешна реализация на социалната адаптация при деца със синдром на Даун от предучилищна и начална училищна възраст.

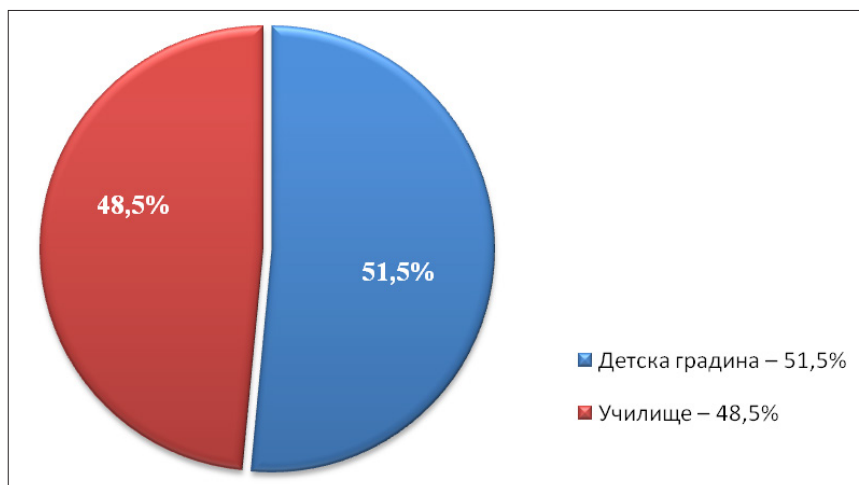
Генерираната във връзка с настоящото изследване **хипотеза** е, че учителите в общообразователните структури се стремят към повишаване на своя професионален и личностен капацитет, който да обезпечи успешната реализация на социалната адаптация при деца със синдром на Даун от предучилищна и начална училищна възраст.

Емпиричното изследване е проведено през учебната 2017 – 2018 г. и обхваща 29 селища в страната. Населените места на участниците в изследването са представени на фиг. 1.



Фигура 1. Разпределение на участниците в проучването по населени места

В изследването участват общо 112 учители от детската градина и общообразователното училище, в чиито групи и класове се обучават деца със синдром на Даун (фиг. 2). Резултатите показват равномерно разпределение на учителите в общообразователните училища и тези от детските градини, съответно – 51,5:48,5%.



Фигура 2. Процентно разпределение на участниците в експеримента

За постигане на целта са използвани следните **методи**: анализ на литературни източници, чиято цел е представянето на обективен разбор на съществуващите по конкретния проблем научни данни; анкетиране, при което в качеството на събиране на сведения от респондентите беше използван специално оформен списък с въпроси – анкета; математико-статистически методи, обезпечаващи изучаването и добиването на информация чрез анализа и интерпретацията на емпиричните данни.

Въпросите в анкетите са подбрани така, че да се определи визията на учителите за състоянието на социалната адаптация на децата със синдром на Даун и перспективата за нейното развитие. Тези въпроси позволяват да се установи равнището на сформираност на компонентите на социалната адаптация и факторите за нейната по-ефективна реализация. Оценъчните реакции на изследваните лица позволяват да се изведат изводи и обобщения за тяхната позиция относно процеса на социалната адаптация, включваща възможностите им за обучение, развитие и подготовка за самостоятелен и независим живот.

Анкетите са разделени на обща част, в която се набират демографски данни за участниците, и специализирана част, в която се осигурява информация

за концепцията на учителите за участието им в процеса на развитие на социалната адаптация при децата със синдром на Даун.

При събирането на данните резултатите се отчитат на индивидуални протоколи за първична обработка на данните, получени при емпиричното изследване.

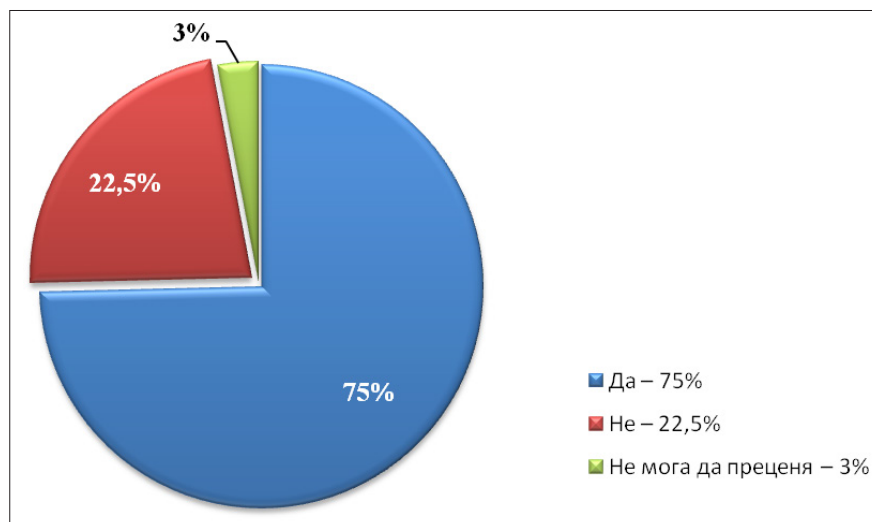
Резултати от изследването и обсъждане

Както беше посочено, анкетата е предназначена за проучване на визията на учителите в общообразователните структури – детски градини и училища, по отношение формирането на социалната адаптация при децата с разглеждания синдром.

Въпрос 1: В състояние ли е Вашата институция да приеме и да се справи с дете със синдром на Даун? Ако не, защо?

Вариантите на отговори на въпроса са: 1) Да; 2) Не; 3) Не мога да преценя.

Честотното разпределение на отговорите е представено на фиг. 3.



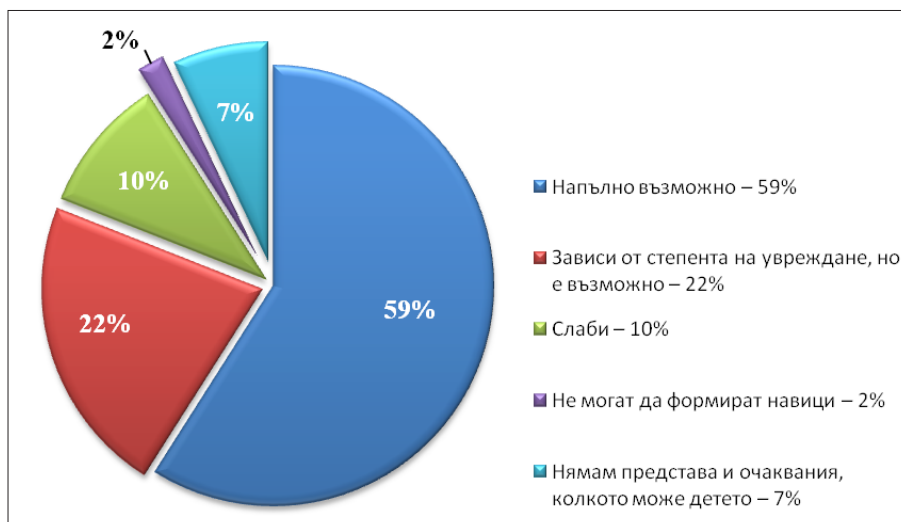
Фигура 3. Процентно разпределение на отговорите на първи въпрос

На фигурата ясно се вижда доминиращият процент участници, дали положителен отговор (75%). Очевидно е, че те декларират готовност за посрещане на потребностите на едно такова дете. Обнадеждаващ е значително по-малкият процент учители, които изразяват отрицателно мнение (22,5%). Повечето от тях считат, че тези деца изискват по-специално внимание и ресурси. На отрицателната нагласа повлиява и недостатъчната информираност по отношение на особеностите на тези деца и невъзможността да се справят с тях поради наличие

на голям брой деца в групата/класа, като цяло. Учителите се страхуват и от възможни кризи, в които децата биха могли да изпаднат, а те нямат необходимите знания и умения за справяне с подобни ситуации. За съжаление, имаше и такива учители, които откровено демонстрираха негативните си нагласи към идеята дете/ученик със синдром на Даун да се обучава заедно с другите деца/ученици. Нямат установена позиция по въпроса само 3% от участниците в изследването.

Въпрос 2: Какви са очакванията Ви по отношение на формиране на навици за самообслужване на дете със синдром на Даун?

Отговорите на втория въпрос обхващат 5 алтернативи (фиг. 4): 1) *Напълно възможно*; 2) *Зависи от степента на увреждане, но е възможно* – 22%; 3) *Не могат да формират навици*; 4) *Нямам представа и очаквания*.



Фигура 4. Процентно разпределение на отговорите на втори въпрос

Първата алтернатива е посочена от 28% от учителите в общообразователните училища и 31% – от детските градини, или общо 59%. Специалистите изразяват становище, че макар и с по-забавен темп, тези деца могат да постигнат много добри резултати по отношение на овладяването на социално-битови знания, умения и навици, които са изключително необходими за самостоятелно и автономно функциониране. Много от педагозите изхождат от собствения опит на работа с тези деца, което повлиява положителните резултати в проучването. Те споделят, че използват алтернативни стратегии за обучение, което значително увеличава възможностите за по-висока успеваемост при формиране на социално-битова компетентност.

Втората алтернатива на въпроса е предпочетена от 22% от всички участници в изследването. Те дават положителен отговор, който е придружен със сериозен аргумент – степента на увреждане, което предполага различен интелектуален капацитет на децата. Посоченото условие показва, че въпреки трудностите учителите са настроени оптимистично към перспективата да обучават такова дете. Много от тях подкрепят идеята за търпение и постоянство, което, както споделят, може да доведе до неочаквано добри резултати. Към това прибавят и положителния ефект от ползотворното взаимодействие с родителите.

Като контраст на оптимистичните нагласи се очертават слабите очаквания на участниците в извадката, които обхващат 10% от случаите. Основната причина според тях е липсата на толерантност от другите деца, която често се манифестира с упражнявана върху тях агресия. Като друга причина се посочват твърде бавният темп и значителните затруднения при формиране на уменията за самообслужване, което е последица от спецификата на синдрома.

Категорично отрицателно мнение се демонстрира при 2% от учителите. Заслужава коментар и фактът, че 7% от анкетираните лица са избрали варианта „Нямам представа и очаквания“, т.е. нямат мнение по въпроса. Това е много тревожно, защото, ако няма позитивно отношение към тези деца или липсва каквото и да е отношение, не могат да се очакват добри резултати по отношение на социалната адаптация при деца със синдром на Даун.

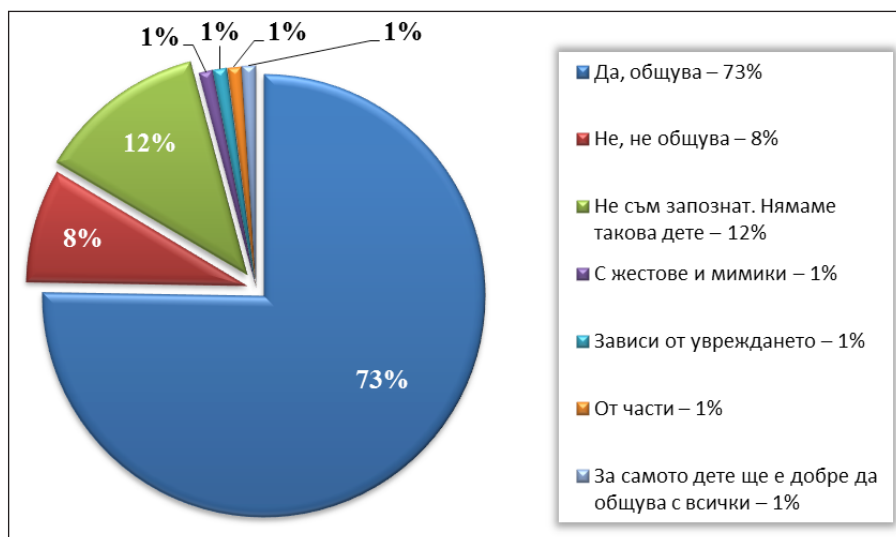
Въпрос 3: Общува ли детето с учителите и връстниците в групата/класа?

Очертават се 7 възможни реакции (фиг. 5): 1) Да, общува; 2) Не, не общува; 3) Не съм запознат, нямаме такова дете; 4) С жестове и мимики; 5) Зависи от увреждането; 6) Отчасти; 7) За самото дете ще е добре да общува с всички.

Най-много участници, представители на детската градина и общообразователното училище, са демонстрирали първия вид реакции. В процентно отношение това са 73% за двете популации. Категоричността, която се съдържа в този вид отговори, е индикатор за наличие на самочувствие при тези деца в резултат на добре сформирани умения за общуване, от една страна, и ясна визия за използвания инструментариум за тяхното успешно обучение – от друга.

Отговорите на 8% от учителите гравитират основно към негативната оценка. Това може да означава липса на мотивация както при децата, така и при тези, които ги обучават. Вероятно последните не проявяват желание и стремеж към излизане от своята зона на комфорт, а именно – обучението и възпитанието на деца с типично развитие.

Тези, които са маркирали третия вариант (12%), не са запознати с особеностите на дете със синдром на Даун поради факта, че в групата/класа до този момент не се отчита такова присъствие. Липсата на деца в тези градини или училища може да е показател за инертността на българина, за неговата



Фигура 5. Процентно разпределение на отговорите на трети въпрос

скептичност спрямо даването на добър старт на децата със специални образователни потребности за развитие на тяхната социална адаптация.

Отговорите на само 1% от представителите на извадката са ориентирани към използването на алтернативни методи за комуникация от самите деца – жестове и мимики. Последните могат да послужат като добра основа за изграждане на социално-комуникативни навици, които са един от компонентите на социалната адаптация. Това изисква разчупване на традиционните модели на общуване и обучение в комуникация, което започва да се налага през последните години и у нас, макар и още твърде бавно и несигурно.

По 1% са предпочели последните три възможности: „Зависи от увреждането“, „Отчасти“, „За самото дете ще е добре да общува с всички“. И трите варианта са показателни за неориентираността или липсата на заинтересованост от самите учители към проблема за социалната адаптация на децата със синдром на Даун. Полезни биха били в случая допълнителни квалификационни курсове за учителите, ангажирани с обучението на деца с разглеждания синдром, които да ги мотивират за работа и да им помогнат (поне в началото) при организирането, планирането и провеждането на обучението на тези деца с цел подобряване на техните приспособителни механизми към социума.

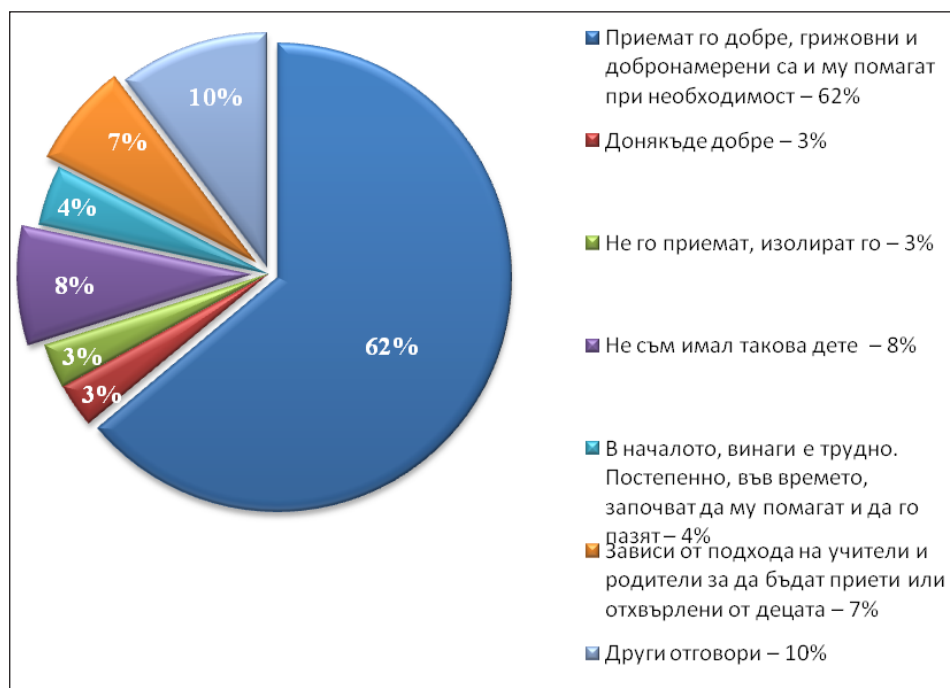
Въпрос 4: Как приемат другите деца в групата/класа дете със синдром на Даун?

Регламентираните варианти на четвъртия въпрос са (фиг. 6): 1) *Приемат го добре, грижовни и добронамерени са и му помагат при необходимост;*

2) Донякъде добре; 3) Не го приемат, изолират го; 4) Не съм имала такова дете; 5) В началото винаги е трудно, постепенно във времето започват да му помагат и пазят; 6) Зависи от подхода на учители и родители, за да бъдат приети или отхвърлени от децата; 7) Други отговори.

Положителните варианти на отговорите чувствително доминират над всички останали, като се движат в порядъка на 62%. Този резултат внася определен оптимизъм в интерпретацията и насочва към извода, че учителите все повече придобиват реална представа относно възможностите на децата със синдром на Даун за адаптация в групата/класа. С оглед на тази убеденост те не се колебаят да формират положителна нагласа при другите деца спрямо дете с разглеждания синдром и да развиват тяхната емпатийна способност.

Отговорът „Донякъде добре“ се среща при 3% от учителите и по своеобразен начин демонстрира по-ниска степен на мотивираност за равно приемане на децата в групата/класа и за липсата на по-релевантни подходи и стратегии за работа с цел обединяване в едно на двете групи деца – със и без специални образователни потребности. По презумпция ролята на учителя в тази ситуация е водеща.



Фигура 6. Процентно разпределение на отговорите на четвърти въпрос

Вариантът „Не го приемат, изолират го“ има същия процентен израз като предходния (3%). Макар и минимален, процентът е изключително обезпокояващ в качествен аспект – децата със синдром на Даун остават изолирани от контактите с другите деца. Това са деца, на които следва да се обърне внимание за осигуряване на необходимия психологически и емоционален баланс в околната среда. Успехът на социалната адаптация зависи не само от общото психофизическо състояние на детето, но и от формиране на правилно отношение на другите деца към него, което е в приоритетните задължения на учителя.

При 8% от учителите няма оформено мнение по въпроса поради липса на такова дете в групата/класа, докато 4% от изследваната популация се обединява около позицията, че децата постепенно свикват и приемат дете с особености в психофизическото развитие, като не само му помагат, но и се опитват да го предпазват и обгрижват. Колкото и да е минимален този процент, той не е лишен от оптимистична насоченост и очевидно е последица от позитивен опит.

Резултатите показват, че има учители, които приемат по категоричен начин, че отношението на децата в групата/класа към дете със синдром на Даун е в пряка зависимост от подходите на учителя и качеството на обучение и възпитание в семейството. Такова мнение се наблюдава в 7% от случаите.

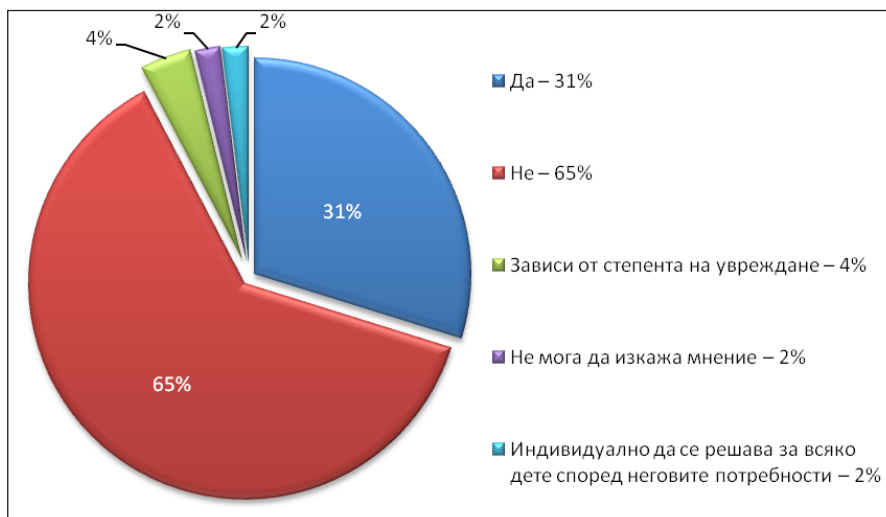
Във варианта „Други отговори“, обхващащ 10% граница, се срещат мнения от типа:

1. Зависи от поведението и характера на детето със синдром на Даун.
2. Малко от другите деца се опитват да общуват пълноценно с детето.
2. Все още сме подвластни на предразсъдъци.
4. Отначало го приемат добре, а после го избягват.
5. Децата не обичат различните.

Въпрос 5: Смятате ли, че децата със синдром на Даун трябва да се отглеждат и обучават в специална институция?

Пети въпрос съдържа 5 възможни отговора (фиг. 7): 1) Да; 2) Не; 3) Зависи от степента на увреждане; 4) Не мога да изкажа мнение; 5) Индивидуално да се решава за всяко дете според неговите потребности.

Честотните разпределения на отговорите изглеждат по следния начин. Почти една трета от реакциите са в полза на еднозначния вариант „Да“ – 31%. Това показва, че голяма част от учителите от общообразователните структури нямат представа за критериите, дефиниращи успеваемостта на интегрираните деца, поради което предпочитат ресурсите на специализирани обучителни структури. Като аргументи те посочват следните: прекалената натовареност на учителя от общообразователните структури (детски градини и училища), като се има предвид числеността на другите деца/ученици; липсата на знания и подготовка за работа със „специалните“ деца; капацитетът на специализираните структури да предлагат богат набор от услуги, удовлетворяващи специалните потребности на тези деца; липсата на гъвкава подкрепяща среда,



Фигура 7. Процентно разпределение на отговорите на пети въпрос

която е типична за специалните градини/училища. Ясно е, че съображенията имат широкоспектърен характер.

От друга страна, приятна изненада в резултатите е наличието на висок процент участници, подкрепящи идеята за обучението на дете със синдром на Даун в естествена образователна среда (65%). Предполага се, че те са наясно с предизвикателствата на формиране на компонентите на социалната адаптация в тези условия. Допуска се, че на тези учители е разяснявано докъде може да се стигне както с техните очаквания, така и с възможностите на тези деца за социализиране, адаптиране, равнище на сформираност на социално-битови умения и други.

Процентът на участниците в проучването, избрали отговор „Зависи от степента на увреждането“, спада драстично до 4%. Само 2% не изразяват становище, а при варианта „Индивидуално да се решава за всяко дете според неговите потребности“ резултатът е аналогичен на предходния (2%). Тези данни могат да се интерпретират като проява на индиферентност в отношението към децата със синдром на Даун и тяхната социална адаптация.

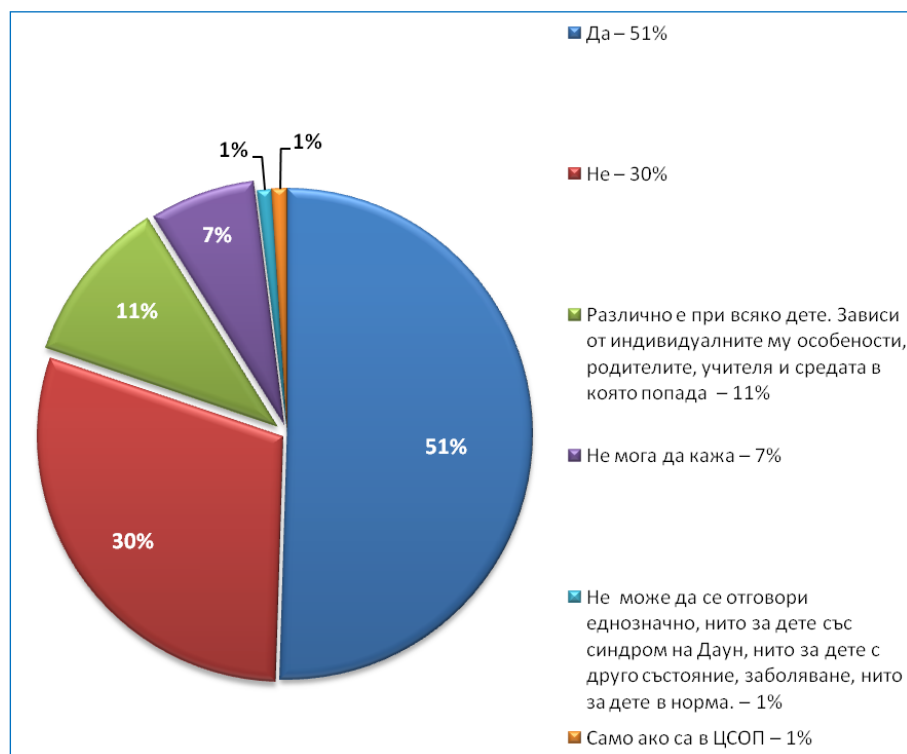
Въпрос 6: Според Вас лесно ли се приспособяват децата със синдром на Даун към групата/класа?

Шестият въпрос разполага със следните варианти (фиг. 8): 1) Да; 2) Не; 3) Различно е при всяко дете и различията се определят от индивидуалните му особености, родителите, учителите и средата, в която попада; 4) Не мога да отговоря; 5) Не може да се отговори еднозначно както за дете

със синдром на Даун, така и за дете с нормативно психофизическо развитие;
б) Само ако са в ЦСОП.

Както е известно, основната цел на обучението на деца със синдром на Даун е развитието на тяхната социалноадаптивна способност, която има изключително значение за интегрирането им в социума. Въпросът от анкетата отразява един много важен аспект: взаимодействието между детето със синдром на Даун и неговите връстници. Най-оптимистична е визията на 51% от изследваните учители, които са дали утвърдителен отговор. Те са оценили високо взаимодействието между децата, което е в основата на бързото, лесно и успешно приспособяване на детето със синдром на Даун в групата/класа.

Втора позиция се заема от реакции, манифестиращи отрицателно съдържание чрез еднозначния отговор „Не“ (30%). Тези участници категорично оспорват възможността детето с подчертана специфика в когнитивното функциониране да съумее да изгради определено равнище на социално-битови умения и навици, които са част от структурата на социалната адаптация.



Фигура 8. Процентно разпределение на отговорите на шести въпрос

Според 11% от участниците в проучването няколко фактора определят лесното приспособяване на децата със синдром на Даун: техните индивидуални особености, родителите и учителите. Такова мнение кореспондира с възгледите на автори, които са установили големи различия между отделните деца поради техните индивидуални психосоциални профили със силни и слаби страни (Carr, 1995).

Най-малобройни са отговорите по отношение на вариант 5 и 6. Общо 2% не могат да отговорят еднозначно или като важно условие за процеса на социална адаптация предлагат настаняването в специалните центрове за образователна подкрепа. В седемпроцентовата граница попадат учителите, които не конкретизират мнение по въпроса.

От получените данни на базата на проведеното изследване и анализ на неговите резултати могат да се формулират някои по-важни **изводи**.

1. Основната тенденция, която се налага в изследването, това са доминиращите положителни реакции в отговор на всички формулирани въпроси, което е препратка към позитивна промяна във визията на учителите като участници в процеса на формиране на социалната адаптация при деца със синдром на Даун.

2. Негативните и неопределени оценъчни съждения заемат по-малък дял в изследването. Тази част от учителите очевидно все още не са готови да напуснат зоната на комфорта и да се ориентират към все по-категорично установяващата се философия на социално-педагогическото взаимодействие между субектите в образователния процес. От друга страна, проблемът за социално-битовото преустройство на средата за обучение на деца с някакъв вид нарушение в съответствие с техните специфични потребности също влияе до голяма степен върху готовността на учителите за активно участие в развитието на социалноадаптивния процес.

3. Резултатите от изследването са в подкрепа на все по-силно налагащата се необходимост от организация на специалната подготовка на педагозите за работа в условията на приобщаването, както и от системна дейност с обучаващите се в общообразователното училище с оглед на толерантното отношение към техните връстници с атипично развитие.

Заклучение

Организираното и проведено експериментално проучване осигури възможност за изясняване на важен и актуален въпрос, свързан с професионално-личностната готовност на българските учители за активно участие в процеса на развитие на социалната адаптация при деца със синдром на Даун. Непрекъснато увеличаващата се популация на тези деца в общообразователните структури, изискванията, които предявява към тях естествената среда относно постигане на разбирането за различни цели, както и позицията на

специалистите от общообразователните организации спрямо тяхното приобщаване в групата/класа аргументираха интереса към разработваната проблематика. Констатираните положителни атитюди към представената категория деца са важен индикатор за по-голямата социална чувствителност на обществото, като цяло.

ЛИТЕРАТУРА

- Вълчев Г. (2018). *Приобщаващото образование – еволюция на образователната десегрегация*. Ст. Загора: ДИПКУ.
- Вълчев Г. (2010). *Образователна сегрегация и приобщаващо образование – конфликти и компромиси*. Бургас: БСУ.
- Carr, J. (1995). *Down's syndrome: Children growing up*. Cambridge. U.K.: Cambridge University Press.
- Делчева, Цв. (2018). Формиране у студентите по „Социална педагогика“ на компетенции за изграждане на мрежи за социалнопедагогическа подкрепа. *Педагогика*, 6, 827 – 835.
- Дончева, Ю. (2016). Коммуникативная компетенция учителя как основополагающая его профессионализма. Профессиональное образование и технологическое обучение в РФ и зарубежном. В: *Сборник статей*. Новокузнецк, 1, 96-104.
- Тенева, М. (2018). Професионални характеристики и качества на учителя. *Педагогика*, 2, 194 – 204.
- Чавдарова-Костова, С. (2018). Приобщаващо образование – интерпретации и разбирания. *Педагогика*, 6.
- Шипицина, Л. М. (2005). „Необучаемый“ ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта, *Речь*.
- Шивачева-Пинедя, И. (2018). Педагогически оптимизъм – измерение на професионализма. *Педагогика*, 2.

REFERENCES

- Carr, J. (1995). *Down's syndrome: Children growing up*. Cambridge. U.K.: Cambridge University Press.
- Chavdarova-Kostova, S. (2018). Inclusive education – interpretations and understandings. *Pedagogy*, 6, pp.743 – 752.
- Delcheva, Ts. (2018). Forming competencies for building social support networks in social pedagogy students. *Pedagogy*, 6.
- Doncheva, Y. (2016). Communicative competence of the teacher as his fundamental professionalism. Professional education and technological training in the Russian Federation and abroad. In: *Digest of articles*. Novokuznetsk, 1.

- Shipitsina, L. M. (2005). "Unteachable" child in the family and society. Socialization of children with intellectual disabilities, *Speech*.
- Shivacheva-Pineda, Iv. (2018). Pedagogical optimism – dimension of professionalism. *Pedagogy*, 2.
- Teneva, M. (2018). Professional characteristics and qualities of the teacher. *Pedagogy*, 2.
- Valchev, G. (2018). *Inclusive education – Evolution of Educational Desegregation*. St. Zagora: DIPKU.
- Valchev, G. (2010). *Educational segregation and inclusive education – conflicts and compromises*. Burgas: BSU.

PROFESSIONAL-PERSONAL READINESS OF THE TEACHERS AS SOCIAL-PSYCHOLOGICAL RESOURCE FOR DEVELOPMENT OF SOCIAL ADAPTATION OF CHILDREN WITH DOWN SYNDROME

Abstract. The article presents the results of an empirical study of teacher's professional-personal readiness as socio-psychological resource in social adaptation development of children with Down syndrome. The actuality of the study is tied to the intensive development of the inclusive educational practice in the conditions of the Bulgarian school. The obtained data illustrate the increase of the professional and personal capacity of the teachers from the general education structures (kindergarten and elementary school) in terms of their active participation in the development of the socio-adaptive competence of the children in the considered category. The results are a kind of litmus for raising the social sensitivity of society as a whole.

Keywords: professional-personal readiness; social adaptation; children with Down syndrome; inclusive education

✉ **Dr. Diyana Georgieva, Assist. Prof.**

Faculty of Education
Trakia University
Stara Zagora, Bulgaria
E-mail: paskaldi1929@abv.bg